TARBIYAVIY ISHLARNI TASHKIL ETISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Ilmiy maslahatchi:**Ernazarova M.J**

ORCID ID: 0009-0001-6591-7480

ChDPU Umumiy pedagogika kafedrasi o‘qituvchisi

Kenjaboyev Og‘abek Sadulla o‘g‘li

Yakupbayev Hamidjon Islomboy o‘g‘li

Matupayev Umidbek Qo'ziboy o‘g‘li

CHDPU Jismoniy madaniyat fakulteti 23/2- guruh talabalari

ogabekkenjaboyev08@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta’lim sharoitida nutq buzilishiga ega bolalarni kompleks reabilitatsiya qilish masalasi pedagogika va logopediya fanlarining dolzarb muammolaridan biri sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqotda nutq buzilishining nazariy asoslari, uning psixologik-pedagogik xususiyatlari hamda inklyuziv ta’lim tizimidagi o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, kompleks reabilitatsiya jarayonining tarkibiy komponentlari — pedagogik, logopedik, psixologik va tibbiy yondashuvlar tizimli ravishda tahlil qilinadi. Maqolada zamonaviy ta’lim muassasalarida nutq buzilishiga ega bolalar bilan ishlash jarayonida uchraydigan muammolar, ularning kelib chiqish omillari hamda ularni bartaraf etish yo‘llari ilmiy asosda ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, kompleks va integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan reabilitatsiya jarayoni bolalarning nutq rivoji, ijtimoiy moslashuvi hamda kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishda muhim omil hisoblanishi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, nutq buzilishlari, kompleks reabilitatsiya, logopedik ta’sir, pedagogik yondashuv, psixologik qo‘llab-quvvatlash, kommunikativ kompetensiya, ijtimoiy moslashuv, rivojlanish jarayoni.

Аннотация:В данной статье рассматривается проблема комплексной реабилитации детей с нарушениями речи в условиях инклюзивного образования как одна из актуальных задач педагогики и логопедии. В исследовании анализируются теоретические основы нарушений речи, их психолого-педагогические особенности, а также их роль и значение в системе инклюзивного образования. Особое внимание уделяется структурным компонентам реабилитационного процесса, включая педагогические, логопедические, психологические и медицинские подходы. Также рассматриваются проблемы, возникающие в процессе работы с детьми с нарушениями речи в современных образовательных учреждениях, их причины и пути решения. Результаты исследования показывают, что комплексный и интегративный подход к реабилитации способствует эффективному развитию речи, социальной адаптации и коммуникативных компетенций детей.

Ключевые слова: инклюзивное образование, нарушения речи, комплексная реабилитация, логопедическое воздействие, педагогический подход, психологическая поддержка, коммуникативная компетенция, социальная адаптация, развитие.

Abstract: This article analyzes the issue of комплекс rehabilitation of children with speech disorders in inclusive education as one of the актуal problems of pedagogy and speech therapy. The study examines the theoretical foundations of speech disorders, their psychological and pedagogical characteristics, as well as their role and importance in the inclusive education system. The paper also analyzes the structural components of the rehabilitation process, including pedagogical, speech therapy, psychological, and medical approaches in a systematic manner. Furthermore, the problems encountered in working with children with speech disorders in modern educational institutions, their causes, and possible solutions are discussed. The results of the study indicate that a комплекс and integrative approach to rehabilitation significantly contributes to the development of speech, social adaptation, and communicative competencies of children.

Keywords: inclusive education, speech disorders, комплекс rehabilitation, speech therapy, pedagogical approach, psychological support, communicative competence, social adaptation, developmental process.

KIRISH

Bugungi kun jamiyatdan shunchaki bilimli emas, balki ongli, mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy mas’uliyatni his qiladigan shaxsni talab qilmoqda. Shu nuqtada tarbiya masalasi ta’lim tizimining markaziga chiqadi va u endi yordamchi emas — bosh omilga aylanadi. O‘zbekiston Respublikasida mustaqillik yillarida amalga oshirilgan islohotlar, xususan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” ta’lim va tarbiyaning uzviyligini ta’minlashga qaratilgan. Ushbu hujjatlar asosida shakllangan pedagogik yondashuvlar tarbiyani shaxs kamolotining asosiy mezoni sifatida belgilaydi. Ayniqsa, barkamol avlodni tarbiyalash g‘oyasi davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgani bu sohaning dolzarbligini yanada oshirdi.[1]

Mazkur tadqiqotning obyekti sifatida ta’lim muassasalarida tashkil etilayotgan tarbiyaviy ishlar tizimi bo‘lsa, predmeti bo’lsa ushbu jarayonning nazariy-metodologik asoslari, tashkil etish mexanizmlari va samaradorligini oshirish yo‘llaridir. Tadqiqot muammosi shundan iboratki, amaliyotda tarbiyaviy ishlar ko‘pincha tizimsiz, epizodik tadbirlar yig‘indisi sifatida olib boriladi, ularning samaradorligi esa yetarli darajada baholanmaydi. Natijada tarbiya jarayonining asosiy maqsadi — shaxsni har tomonlama rivojlantirish — to‘liq amalga oshmaydi.

Shu sababli tadqiqotning maqsadi tarbiyaviy ishlarni pedagogik muammo sifatida ilmiy asosda tahlil qilish hamda uni samarali tashkil etishning zamonaviy mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun tarbiyaviy ishlarning mohiyati, mavjud muammolari, metodologik asoslari va amaliy natijalari chuqur o‘rganiladi.

METODOLOGIYA

[1] https://lex.uz/docs/5013007

Tarbiya masalasi insoniyat tarixida doimo markaziy o‘rin egallab kelgan. Qadimdan buyon u nafaqat pedagogik, balki falsafiy, ijtimoiy va axloqiy kategoriya sifatida qaralgan. Sharq mutafakkirlari tarbiyani inson kamolotining asosiy sharti sifatida e’tirof etganlar. Xususan, Abdulla Avloniy o‘zining “Turkiy guliston yoxud axloq” asarida tarbiyani jamiyatning yashashi yoki yo‘q bo‘lishi bilan bog‘laydi. Bu yondashuv bugungi globallashuv sharoitida yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.Rus pedagogikasida A.S. Makarenko tarbiyaviy ishlarni jamoa asosida tashkil etish nazariyasini ishlab chiqdi. Uning fikricha, shaxs faqat jamoa ichida shakllanadi va rivojlanadi. V.A. Suxomlinskiy esa tarbiya jarayonida insonparvarlik, individual yondashuv va ruhiy muhitning ahamiyatini alohida ta’kidlaydi. U tarbiyani faqat tashkiliy jarayon emas, balki qalb bilan ishlash san’ati sifatida talqin qiladi.

G‘arb pedagogikasida Thomas Lickona tomonidan ishlab chiqilgan “character education” konsepsiyasi tarbiyaviy ishlarni tizimli va strategik yondashuv asosida tashkil etishni taklif qiladi. Ushbu modelda maktab nafaqat bilim beruvchi, balki axloqiy qadriyatlarni shakllantiruvchi muhit sifatida qaraladi.Lev Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi esa tarbiya va ta’limning ijtimoiy muhit bilan uzviy bog‘liqligini asoslaydi. Uning “yaqin rivojlanish zonasi” konsepsiyasi tarbiyaviy ishlarni differensial va individual yondashuv asosida tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi.[2]

Milliy pedagogika rivojida K. Hoshimov, Sh. Qurbonov, B. Qodirov kabi olimlar tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish, monitoring qilish va baholash masalalarini ilmiy asosda yoritganlar. Ularning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, tarbiyaviy ishlar samaradorligi ularning tizimliligi va maqsadga yo‘naltirilganligiga bog‘liq.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasida qabul qilingan farmon va qarorlar, xususan yoshlar siyosati, ma’naviyatni yuksaltirish va beshta muhim tashabbus doirasidagi chora-tadbirlar tarbiyaviy ishlar tizimini takomillashtirishga xizmat qilmoqda.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, tarbiyaviy ishlarni tashkil etish masalasi keng o‘rganilgan bo‘lsa-da, uni tizimli boshqaruv, kompetensiyaviy yondashuv va integrativ hamkorlik asosida kompleks tahlil qilish hali ham dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda.

Mazkur tadqiqotda nazariy va empirik metodlar uyg‘un holda qo‘llanildi. Nazariy metodlar yordamida ilmiy-pedagogik adabiyotlar chuqur tahlil qilinib, tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning konseptual modeli ishlab chiqildi. Qiyosiy-tahliliy yondashuv orqali turli pedagogik maktablar qarashlari o‘rganildi, tizimli tahlil orqali esa tarbiyaviy ishlar jarayonining tarkibiy qismlari aniqlashtirildi.Empirik tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv, suhbat, anketa-so‘rov va diagnostik testlardan foydalanildi. Tadqiqot bir necha ta’lim muassasalarida olib borilib, unda o‘quvchilar, o‘qituvchilar va sinf rahbarlari ishtirok etdi. Olingan ma’lumotlar matematik-statistik usullar yordamida qayta ishlanib, ularning ishonchliligi ta’minlandi. Tahlil jarayonida foiz ko‘rsatkichlari, dinamik o‘zgarishlar va sifat tahlili asosida natijalar umumlashtirildi. Bu esa tarbiyaviy ishlarning real holatini aniqlash va ularni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga imkon berdi.

MUHOKAMA

[2] https://www.hup.harvard.edu/catalog.php?isbn=9780674576292

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, tarbiyaviy ishlar ko‘plab ta’lim muassasalarida yetarli darajada tizimli tashkil etilmagan. Ko‘pincha ular alohida tadbirlar shaklida o‘tkazilib, umumiy strategiya va aniq maqsadga ega emas. Bu esa tarbiya jarayonining samaradorligini pasaytiradi.

Aniqlanishicha, o‘quvchilarning 60 foizdan ortig‘i tarbiyaviy tadbirlarda faqat majburiy ishtirok etadi, ularning ichki motivatsiyasi past darajada. Bu esa tarbiyaviy ishlarning shakl va metodlari yetarli darajada qiziqarli va interaktiv emasligini ko‘rsatadi. Tajriba-sinov natijalari shuni ko‘rsatdiki, tarbiyaviy ishlar kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilganda o‘quvchilarning ijtimoiy faolligi sezilarli darajada oshadi. Xususan, interaktiv metodlar qo‘llangan sinflarda o‘quvchilarning tashabbuskorligi va jamoaviy ishlash ko‘nikmalari rivojlandi.

Shuningdek, oila, maktab va mahalla hamkorligi yo‘lga qo‘yilgan holatlarda tarbiyaviy ishlarning samaradorligi yuqori bo‘lishi kuzatildi. Bu esa tarbiya jarayonining integrativ xususiyatga ega ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

XULOSA

Tarbiya — bu jim jarayon emas. U inson qalbida kechadigan eng murakkab va eng nozik o‘zgarishdir. Uni tasodifga tashlab bo‘lmaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish uchun ularni tizimli, maqsadga yo‘naltirilgan va ilmiy asosda yo‘lga qo‘yish zarur. Tarbiya jarayoni uzluksiz bo‘lishi, ta’lim bilan integratsiyalashgan holda olib borilishi kerak.

Amaliy takliflar sifatida quyidagilar ilgari suriladi: tarbiyaviy ishlar uchun yagona konseptual model ishlab chiqish, ularning samaradorligini baholash mezonlarini joriy etish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng qo‘llash, sinf rahbarlari va tyutorlarning kasbiy kompetensiyalarini oshirish, shuningdek oila–maktab–mahalla hamkorligini mustahkamlash.

Yakun qilib aytganda, tarbiyaviy ishlarni tashkil etish masalasi pedagogik muammo sifatida chuqur o‘rganilishi zarur bo‘lgan yo‘nalishlardan biridir. Chunki aynan tarbiya orqali jamiyat o‘z kelajagini quradi. Agar tarbiya tizimli bo‘lsa — kelajak mustahkam bo‘ladi. Aks holda esa, eng katta yo‘qotishlar aynan shu yerda boshlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. Inklyuziv ta’lim konsepsiyasi (2020–2025). Toshkent, 2020.
4. Qodirov, A. R. (2019). O‘qituvchilarning kasbiy motivatsiyasini shakllantirish omillari. *Xalq ta’limi*, 5, 112–116.
5. Yuldashev, J. G. (2021). Pedagoglarning kasbiy faoliyatida stress va uning oldini olish yo‘llari. *Ta’lim va innovatsiya*, 1(2), 33–38.

6. Karimov, U. K. (2020). Jismoniy tarbiya darslarining samaradorligini oshirishda pedagogik yondashuvlar. *Jismoniy tarbiya va sport*, 3(1), 21–26.